

Кои са най-застрашените от изчезване животни в света?

Васил Големански

Понятието **Биоразнообразие**, което стана особено популярно през втората половина на 20 в., днес често се схваща само като понятие, обхващащо голямото разнообразие от вируси, археи, бактерии, гъби, растения и животни, които населяват нашата планета. В най-общи линии това е вярно, но

в действителност то обединява представите ни за цялата жива природа на Земята и обхваща 3 нива на организация. Първото е т.н. **Генетично ниво на биоразнообразието**, което включва огромното разнообразие от гени и генни комбинации във всички живи организми, населявали и живеещи днес на планетата ни. Засега то е най-слабо познатото ниво на биологично разнообразие и е сравнително добре проучено само при човека и при отделни видове от огромни-

„...Какво е човекът без животните? Изчезнат ли всички животни, човекът би умрял от Велика самота на духа. Каквото и да се случи на животните, то винаги се случва и на човека. Всички неща са свързани. Каквато напасть Врѣхлети Земята, ще Врѣхлети и чадата на Земята... Запазете спомена за Земята – запазете я такава, каквато ви я предаваме... И с Всичката ваша сила, с целия ваш дух, с цялото си сърце я запазете за вашите деца и я обичайте. ...“.

Из Обръщението на индианския вожд Суатъл до Президента на САЩ Франклин Пиърс (1853 – 1857).

те царства на бактериите, животните и растенията, които имат особено важно значение за човека и неговото съществуване и дейност. Второто е **Видовото ниво на биоразнообразието**, което обхваща видовете и разновидностите от всички организмови групи - от археите и бактериите до жи-

вотните и човека. И третото ниво на биологично разнообразие е т.н. **надорганизмово или екосистемно ниво на биоразнообразие**, което включва не само разнообразието от живите организми в природата, но и техните популации, сложните взаимоотношения, взаимовръзки и зависимости както между тях, така и с околната им природна среда.

Съвременното човечество осмисли гостакъсно мъдрите думи на легендарния индиан-

ски вожг Суатъл и едва почти 150 години след неговата смърт осъзна необходимостта от действително ефективно опазване на биологичното разнообразие на Земята. Проучванията в много страни и региони, извършени в годините след Втората световна война показваха, че едновременно с човешкия прогрес, с индустриалното развитие на градовете и държавите, разширяването на търговията и туризма, повишението на потреблението на природни ресурси и

Амурският леопард (*Panthera pardus orientalis*)

много други фактори, биологичното разнообразие на Земята е поставено под силен антропогенен натиск и ако не се предприемат мерки за неговото съхранение вероятността да изчезнат завинаги много от съвременните обитатели на нашата планета бързо нараства. Още през 60-те и 70-те години на 20 в. биолозите и еколозите от много страни убедително показваха, че ежегодно няколко десетки видове от растителното и животинското царство в света изчезват безвъзвратно и ако този процес продължи и през следващите десетилетия със същите темпове, то в края на настоящия 21 век ще изчезнат напълно около 50% от съвременната флора и фауна на Земята. В резултат на тези тревожни констатации, през 1972 г. в Стокхолм се провежда Първата Конференция на Организацията на обединените нации (ООН) по проблемите на околната среда, на която бе обсъдено и състоянието на биоразнообразието на Земята. А всъщност сериозното начало на борбата за опазване на биоразнообразието на нашата планета бе поставено 20 години по-късно, когато на историческата Конференция на ООН в Рио де Жанейро (1992 г.)

бе приета и специална „Конвенция за биологичното разнообразие“, ратифицирана днес от почти всички над 190 страни в света.

В резултат на приетите международни задължения повечето развити страни в света предприеха действителни мерки за опазване на биоразнообразието в собствените си страни и едно от първите подобни действия бе издаването на Червени книги и насочване на общественото внимание към опазване на най-критично заплашените от изчезване растения и животни в собствените страни. За наша чест България бе една от първите европейски страни, като още в края на миналия век издаде Червена книга за застрашените растения и животни в 2 тома (1984, 1985) и предприе законодателни мерки за опазването им. А през 2015 г. от Издателството на БАН бе публикувано и второ допълнено и актуализирано тритомно издание на „Червена книга на Р. България“, което служи като осъвременена научна основа за опазване на уникалното биологично разнообразие на страната. Повече информация за второто издание на Червената книга на България нашите читатели могат да намерят в бр. 1

Сибирският тигър (Panthera tigris altaica)

на сп. „Природа“ от 2016 г. Според него в нашата страна има вече значителен брой растителни и животински видове, включени в категорията „Критично застрашени“ (Critical endangered) и се нуждаят от специални законодателни мерки и грижи за тяхното опазване.

В специалната литература, а и в обществени медии и информационни сайтове, вече са публикувани и първи резултати от някои проучвания и опити за изработване на Световен списък на най-застрашените от изчезване видове в света. Веднага трябва да отбележим, че това е доста трудна задача, главно поради липсата на достатъчно достоверна научна информация от всички страни, ратифицирали „Конвенцията за биологичното разнообразие“ (1992). Но подобни опити заслужават внимание и подкрепа, защото макар и пионерни на този етап на познаване на световното биологично разнообразие, насочват вниманието и усилията на учените и страните за идентифициране, регистриране и опазване на най-застрашените от изчезване видове животни и растения в световен мащаб.

Едно от последните публикувани проучвания и опит за идентифициране на най-застрашените от изчезване животни в света е това на екип от биолози от Нюйоркския музей за естествена история, публикуван и в Интернет през 2017 г. Според него само при бозайниците през последните 400 години в света са окончателно изчезнали 89 вида, а броят на критично застрашените

видове днес вече е 169. Естествено бозайниците, и особено едрите техни представители, са между най-силно застрашени поради много антропогенни, климатични, трофични, здравни и други фактори, но това в значителна степен се отнася и за останалите групи гръбначни животни – птици, влечуги, земноводни и риби. В следващите редове ви представяме, уважаеми читатели, списъкът на 10-те най-силно застрашени от изчезване животни в света, по данни на Нюйоркския музей за естествена история.

На първо място в печалния „Списък на 10-те най-застрашени от изчезване животни“ е посочен **Амурският леопард (Panthera pardus orientalis)**, чиито брой само до преди 3 – 4 години е бил по-малко от 40 екземпляри в руското Приморие (Югоизточна Русия) и провинция Жилин в Северозападен Китай. Критичният минимум от индивиди на вида е отчетен през 2005 г., когато в двете страни са регистрирани само между 19 и 26 екземпляра. В резултат на енергичните мерки за тяхното опазване и възпроизводство, предприети от двете страни – Русия и Китай, от началото на 2018 г. броят на индивидите на вида в двете страни вече е около 103 и опасността от пълно изчезване на този едър красив хищник може да се приеме, че е преодолена. Припомняме, че в миналото Амурският леопард е имал доста по-широко разпространение на азиатския континент, но главно в резултат на изстребване от човека заради ценната му кожа днес е достигнал незавидното първо място в Списъка на световно застрашените от пълно изчезване животни. Той е единственият представител на едрите котки, който днес обитава области със студен климат и сняг.

От семейството на котките (Felidae) в списъка на най-застрашените от изчезване животни в света под № 10 попада и **Сибирският тигър (Panthera tigris altaica)**, който обитава Руския далечен Сибир, Североизточен Китай и Северна Корея. Популярен е и под името Амурски тигър. Според американските учени неговата численост е

само около 450 индивида и повече екземпляри днес живеят в американски зоологически градини, отколкото в природата. Той е и най-едрият и внушителен представител на семейството на котките в света. Само преди век неговата численост е била значително по-висока, но и в този случай основната причина за изстребването му е ловуването заради ценната кожа, както и заради използването на негови органи в традиционната китайска медицина, практикувана и в много други източноазиатски страни.

Втората силно застрашена група бозайници, от която 3 вида вече са намерили място в Световната листа на критично застрашените от изчезване животни, е семейството Хоминиди (Hominidae), към което се отнася и човекът. На почетното 4-то място е включен един от най-редките представители на Висшите маймуни (Приматите) в света – **Суматренският орангутан (*Pongo abelii*)**, който обитава днес само най-северната част на индонезийския остров Суматра и също е заплашен от пълно изчезване. Според световните природо-защитни организации неговата численост е намаляла вече с 80% в сравнение с числеността му преди 1970 г. и според данни от 2017 г., популацията му наброява едва около 7300 индивида. Той се различава от неговия по-многочислен събрат от о-в Борнео – *Pongo pygmaeus* по удълженото си лице, по-скромните размери, червеникавия цвят

Суматренският орангутан (*Pongo abelii*)

на по-дългата си космена покривка и диетата, която е главно от насекоми, плодове и много по-рядко от птичи яйца и дребни бозайници. Заплахите за пълното му изчезване идват главно от усвояването на горите в неговите ограничени местообитания и превръщането им в земеделски площи.

Не по-завидно е мястото в Световната листа на критично застрашените видове животни и на **Планинската горила (*Gorilla beringei beringei*)**, която е поставена на 7-мо място в световната класация. Този рядък планински вид, който е с не съвсем ясно уточнено систематично положение, е представен на Африканския континент само с около 700 – 800 индивида в два отделни райони. Първото местообитание на Планинската горила е в района на вулканичните планини Вирунга в Централна Африка, в близост до границите на Уганда, Руанда и

Демократично Конго, а второто ограничено находище е Националният парк Буинди в Уганда. Независимо, че и в двата географски райони има доста национални паркове, двете малки популации на вида са подложени често на браконьерски отстрел главно с цел освобождаване на площи за земеделски култури. Еколози посочват като причина за критичното намаляване на популацията на вида и възприемчивостта на планинските горили към редица заболявания на човека.

Планинската горила (*Gorilla beringei beringei*)

Шимпанзето Бонобо (Pan paniscus)

Третият представител на Хоминидите, чието съществуване на съвременната ни планета е критично застрашено, е шимпанзето **Бонобо (*Pan paniscus*)**, което живее само в тропическите влажни гори на Демократична република Конго. Обитава доста ограничена територия около 500 000 кв. км. и е известно и като шимпанзе-пигмей (Рудту chimpanzee). Дълго време учените са го смесвали с обикновеното широко разпространено шимпанзе (*Pan troglodytes*) на Африканския континент. По отношение на неговата съвременна численост съществуват доста различни данни – от 5000 до 60 000 екземпляра. Освен по някои морфологични белези, Бонобо се отличава от обикновеното шимпанзе и по спокойния си, миролюбив характер. В ограничената територия, която обитава, Бонобо е подложено на силен антропогенен натиск от местното население, което го преследва и убива главно за месо. Класирано е на 9-то място по степен на застрашеност от пълно изчезване.

Оказва се, че в челната тройка на най-застрашените от изчезване животни днес е попаднал и **Финвалът (*Balaenoptera physalis*)**. В средата на 20 в. числеността на финвала в Световния океан е изчислявана на около 750 000 животни, но според проучването на американски автори, в началото на 21 в. са преброени само около 30 000 индивиди, с тенденция за намаляване на числеността му. Този втори по-големина морски бозайник след Синия кит (*Balaenoptera musculus*) е толкова силно намалял през последните 2-3 десетилетия, че вече е забранен за улов в света, с изключение на много ограничени и добре контролирани добиви от Норвегия, Япония и Гренландия. Според по-нови преброявания на световната популация, числеността му през последните 3 – 4 години е увеличена до около 100 000 индивида в Световния океан, но той остава твърдо в листата на най-застрашените от пълно изчезване животни в света.

Единственият представител на влечугите в Списъка на 100-те най-застрашени от изчезване животни в света е **Морската костенурка (*Eretmochelys imbricata*)**, която е представена с 2 съвременни близки подвида, живеещи съответно в Атлантическия океан (*E.imbricata imbricata*) и в Тихия и Индийския океани (*E. imbricate bissa*). Числе-

Финвалът (Balaenoptera physalis)

ността и на двата подвигда не надминава 8000 женски екземпляри в трите океана и се счита, че за последните 3 – 4 десетилетия тя е намаляла над 80%. И двата подвигда са едри костенурки, достигащи на дължина до 1 м. и тегло до 80 кг. И двата вида снасят яйцата си в пясъците на обитаваните от тях тропически и субтропически морета, които лесно се изравят и използват за храна от местното население. Животните масово се убиват и за черупките, които се продават за сувенири, за декоративни цели или се използват от местните домакинства.

Симпатичното мече – вегетарианец **Голяма панда (*Ailuropoda melanoleuca*)**, също е намерил място в световният списък на най-заstraшените животни под № 8. То живее в южните райони на Централен Китай, достига на тегло до 150 кг и е единствен оцелял вид от семейство, което в миналото е било представено от 3 изчезнали вече вида. Съвременните представители на семейството на мечките (*Ursidae*) са главно

*Голямата панда (*Ailuropoda melanoleuca*)*

хищници или всеядни животни, а Голямата панда е стопроцентов вегетарианец, при това монофаг, 99% от храната на който са бамбуковите листа. По данни от преброяване от 2014 г. числеността на Голямата панда е едва 1864 индивида с тенденция към намаляване, въпреки световните апели и мерки за нейното опазване като емблематичен китайски и азиатски вид. И в този случай главната опасност за пълното изчезване на това симпатично добродушно мече е усвояването на неговите местообитания главно за земеделски цели и лишаването му от основната хранителна база - бамбука.

В печалната класация на критично заstraшените от изчезване видове животни на нашата планета попадат и два от най-едриите съвременни бозайници: **Азиатският слон (*Elaphas maximus*)** – № 2 и **Черният носорог (*Diceros bicornis*)** – № 6 в световната листа. **Азиатският слон** е разпространен в Югоизточна Азия от Индия и Непал до Борнео на изток, но това е и една от най-гъсто населените територии на Зе-

*Морската костенурка (*Eretmochelys imbricata*)*

Азиатският слон (Elaphas maximus)

мята, обитавана от многомилionen човешка популация. Именно конфликтът с човека е основният фактор, застрашаващ съществуването на дивата популация на азиатския слон. Тези едри тревопасни животни се нуждаят от много храна и голяма свободна територия и не могат да се размножават и изхранват нормално в райони с непрекъснато изсичане на гори и усвояване на земите им за селскостопански цели. По данни на Международния съюз за защита на природата (IUCN) само през последните 60 – 75 години числеността на азиатския слон е намаляла с 50 %, а според приведените данни от американските автори неговата численост днес е не повече от 25 – 30 000 индивиди.

Не по-завидна е перспективата за оцеляване и на **Черния африкански носорог**, от който днес живеят около 4 000 индивиди в 12 източно- и централноафрикански страни. Според зоолозите

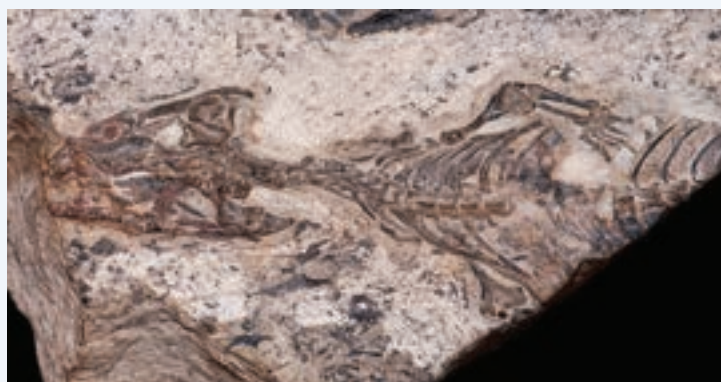
Черният африкански носорог е бил представен в недалечното минало на Африканския континент с 8 отделни подвидове на доста по-обширна територия, но днес някои от тези подвидове вече са окончателно изчезнали – например от Судан, Южна Африка, Еритрея, Кения и грузи страни. Основният застрашаващ фактор за неговото драстично намаляване и пълно изчезване е както законният, така и браконерският лов, който носи доходи както на държавния бюджет, така и на браконьерите. По данни на IUCN, само за последните 70 години числеността на Черния носорог е намалена с 90%! Известно е, че неговите рога са скъпо ценени както за целите на традиционната китайска (а и африканската ?) медицина, така и като трофеи за богати ловци в целия свят.

Приведената пионерна листа на 10-те най-застрашени от изчезване животни на Земята едва ли е най-точната за сега, но тя е полезна поне като червен сигнал за съвременното човечество, че опазването на биологичното разнообразие на нашата планета е жизнено важно и за съществуването на човека като биологичен вид. Не трябва да забравяме пророческите думи на индианския вожд Сиатъл, изречени преди повече от 150 години: „*Каквото и да се случи на животните, то винаги се случва и на човека*“.

Черният носорог (Diceros bicornis)

Ново откритие коригира геологичната възраст на гущерите.

не могли да уточнят нито неговото място в систематиката на люспестите влечуги, към които се отнасят съвременните гущери, нито времето, когато то е живяло. Това е направено от екипа на г-р Симоес, който установяват днес, че този примитивен представител на гущерите е бил с дребни размери и се е хранил предимно с

насекоми. Подобни фосилни находки били намерени по-късно и в Китай и учените от екипа на г-р Симоес проучили и тях с използването на съвременни методи за сканираща микроскопия и ДНК анализи на остатъци от животните. Въз основа на своите изследвания те реконструират еволюционното дърво на люспестите влечуги и считат, че Геконите са най-древните люспести влечуги, а Игуаните са еволюционно по-млада група между съвременните влечуги. С това изследване се коригира и еволюционната възраст на погразреда на гущерите (Sauria) и тя се изчислява вече на не по-малка от 252 милиона години.

Широко прието схващане в палеонтологията и зоологията е, че гущерите са произлезли от по-древните от тях Лепидозаври (Lepidosauria), населявали Земята преди около 160 – 170 милиона години. Единствен оцелял представител от лепидозаврите днес е хатерията (*Sphaenodon punctatus*), която се е съхранила само на няколко малки острови около Нова Зеландия и представлява истинско живо изкопаемо.

През 2018 г. в статия, публикувана в авторитетното международно списание „Nature“ от екип от учени от университета в Едмонтон (Канада), са представени твърдения и доказателства за идентифицирането на нов представител на древните изчезнали гущери, който е живял най-малко около 75 милиона години по-рано, т.е. реалната възраст на съвременните гущери е не по-малка от около 250 милиона години. Авторите на откритието, с ръководител проф. Тиего Симоес (prof. Tiegio Simoes) приваждат следните по-конкретни факти и доказателства за тяхното твърдение.

Преди около 20 години в италианските Алпи учени открили скелет на гребно влечуго, подобно на гущер, на което дали научното име *Megachirella wachtleri*, но

По *Science News* и *Nature*

